

HAPARANDA
STAD

IKEA

N & E England
GÅTTA

SPEAR

SAFETYNET

FLOTTARE MED

Aventyr med Mösen

Noveller för
Vårrens Barn

SMULGÅR
HILLETTS
SON

Haparanda Tornis

SVENSK KUST Från Koster till Haparanda

COAST OF SWEDEN

COAST OF SWEDEN

FOCUS
ÅRETS
SVENSK

MIRAKLET I HAPARANDA

"Med EU har allt förändrats.
Det är det största som hänt bygden sedan 1809,
då Sverige förlorade Finland till Ryssland!"

SVEN

Inledning

I många decennier har politiker, myndigheter, planerare och många andra slitit sitt hår för att försöka skapa bättre förutsättningar för utveckling i glesbygden, till exempel småstäder i norra Norrland. Det har ofta varit ett frustrerande sisyfosarbete med i bästa fall kortvariga och marginella effekter. Den svenska glesbygdens utarmning har fortsatt.

I FALLET HAPARANDA kom ”lösningen” i stället från ett oväntat håll. Här var det marknaden, personifierad av en excentrisk 80-åring, som i ett enda slag öppnade portarna till en ny era. Och han gjorde det inte som en oegennyttig beskyddare, utan efter en strikt kommersiell bedömning som snart visade sig vara tilltagen i underkant.

Haparanda – en gränsstad med bara omkring 10 000 invånare – har de senaste åren rönt stor uppmärksamhet för sin överraskande och framgångsrika Ikea-etablering. Aldrig tidigare har det numera globala företaget etablerat sig på en ort med så knapp befolkning. Ändå överträffades förväntningarna, och redan ett år efter öppnandet i november 2006 byggdes möbelvaruhuset ut rejält. Haparanda var den svenska kommun som både 2006 och 2007 hade allra störst ekonomisk tillväxt. Även när det gällde ökningen av antalet anställda kom Haparanda på första plats 2006.

Tillkomsten av Ikea och all annan handel som hoppas kunna leva i symbios med möbeljätten – samt den stora tillströmningen av besökare från i första hand Finland, Sverige och Norge – har förändrat den lilla norrbottniska kommunen i flera avseenden. Med blotta ögat slås man av den stora fysiska, handgripliga, förändringen i form av nya handelscentrum, nya byggnader och ny infrastruktur. Och den som spetsar örönen kan också notera en viktig mental förändring i Haparanda, men låt oss återkomma till den senare.

Samtidigt med den fysiska utvecklingen, och den optimism som följer i dess spår, präglas Haparanda fortfarande av den gamla bilden som också är en del av verkligheten. Ohälsotal och annan statistik över befolkningens sociala och ekonomiska förhållanden placerar gränsstaden i den absoluta botten bland Sveriges 290 kommuner. I tidningen Fokus årliga sammanställning ”Här är det bäst att bo” hamnade Haparanda på plats 289 år 2008, en placering som året därpå marginellt förändrats till plats 285. Resultatet dras ned av faktorer som arbetslöshet, alkoholrelaterade

dödsfall, självmord, jämställdhetsindex, privat nettoförmögenhet, valdeltagande med mera. Rankningen bygger på statistik som omfattar 30 faktorer. När den senaste rankningen publicerades i juni 2010, har variablerna utökats till 42 stycken. Haparanda hamnar nu sist i hela landet, det vill säga på plats 290.

I rapporten Ohälsans landskap och regional utveckling (2000) har fil dr Eva Andersson undersökt alla 290 kommunerna och funnit att den ”sämsta” kommunen (Haparanda) avviker så extremt, att forskaren helt enkelt bestämde sig för att stryka den (!) tillsammans med den motsatta ytterligheten (Danderyd) från analysen.

Men förhållandena i Haparanda kan inte begripas – eller jämföras rättvist med andra kommuner – utan att man tittar närmare på vad som är så speciellt med denna gränsstad. Den sociala sammansättningen liknar inte tillnärmelsevis någon annan svensk kommuns. Mycket av dess särprägel kan man sammanfatta på det sätt som forskarna Staffan Johansson, Nils-Gustav Lundgren och Sofia Reinholdt vid Luleå tekniska universitet gör i studien *Paradoxen Haparanda – ett gränsfall* (2008) som bygger på data från 2006:

Haparanda har en extremt hög andel, cirka 40 procent av sin befolkning, född utanför Sverige, i praktiken Finland. Det är till stor del en effekt av den inflyttning som kommunen haft sedan drygt 30-talet år.

(Enligt rapporten *Öppna jämförelser folkhälsa 2009* av Sveriges Kommuner och Landsting, Statens folkhälsoinstitut och Socialstyrelsen var andelen utrikes födda i Haparanda kommun hela 46,1 procent 2008, alltså väsentligt högre än den tidigare nämnda uppgiften från 2006 och därmed högst i landet.)

Luleå-forskarna fortsätter:

Att uppmärksamma är då att det snabbt ökande antalet utländska medborgare är en effekt av inrikes inflyttning. En oundviklig slutsats vi då kunnat dra är att det ofta upprepade påståendet om Haparanda som en inflyttningssort för förtidspensionerade med rötter i Finland som flyttat från mellersta Sverige måste äga en tämligen hög grad av giltighet.

Om man vill uttrycka förhållandet med mer medkännande ord, skulle man kunna säga ungefär så här: finländare från Österbotten och finska Lappland som i unga år flyttat till södra Sverige för att arbeta i tillverkningsindustrin – och därmed i decennier bidragit till att skapa Sveriges välstånd – har lämnat sitt eget land, slitit ut sig i ett annat land som inte alltid uttryckt sin tacksamhet, och därefter velat flytta hem igen. Men på grund av ogynnsamma skatteregler i fäderneslandet Finland för dem som arbetat i Sverige, vilket kan tolkas som en tillrättavisning från statens sida, bosätter sig många förtidspensionärer i Haparanda. Denna ort erbjuder såväl det finska språket som den omedelbara närheten till hemlandet.

Den här boken vill belysa olika följder som Ikeas beslut om etablering har fått för Haparanda och dess befolkning. Boken gör dock inte anspråk på att ge en heltäckande bild av utvecklingen – långt därifrån. Det finns en mängd olika aspekter som hade kunnat tas upp, men nödvändiga begränsningar har lett till att de har valts bort. Intervjuer och research har i huvudsak gjorts från februari 2009 till februari 2010.

En återkommande fråga i boken är hur stadens ungdomar ser på framtiden. Tidigare har det bland unga

människor rått en utbredd inställning som kan sammanfattas i uttrycket: ”Vad är det för fel på dig, eftersom du stannar kvar?”. Att flytta för att studera har upplevts som en tvingande nödvändighet. Sedan Ikeas tillkomst har det blivit möjligt för unga människor att få arbete, varför valet mellan att bli ”flyttare” eller ”förlorare” förbytts till ett positivt val mellan att antingen jobba i sin hemstad eller studera på annan ort. I dagens Sverige, där individens möjligheter att göra egna livsval är av stor betydelse, betyder denna förändring troligen oerhört mycket för unga människors trivsel, välbefinnande och självkänsla.